

УДК 378.147+376.68+811

Юлія Косенко

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0002-8884-5854

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/340-353

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ТА РОЗУМІННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СЛУХАЧАМИ

У статті розглянуто когнітивні та психологічні особливості сприймання та розуміння висловлювань української мови як іноземної; проаналізовано фактори, які зазвичай можуть перешкоджати спілкуванню чужомовцям. Виокремлено етапи вивчення української мови як іноземної. З'ясовано, що обов'язковим компонентом навчання діалогічному мовленню є навчання всіх видів мовної діяльності з переважанням говоріння та слухання. Обґрунтовано використання мови-посередника на перших етапах вивчення української мови як іноземної. Розглянуто деякі теоретичні аспекти дослідження когнітивно-комунікативного підходу. Продемонстровано результат із урахуванням практики викладання української мови як іноземної. Акцентовано увагу на сприйнятті й засвоєнні іноземцями граматики і лексики української мови. Розглянуто основи побудови речень, подано модель формування лінгвістичної компетентності іноземних слухачів на початковому етапі вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, когнітивно-комунікативний підхід, мовна підготовка іноземних громадян, онлайн-курс, підхід.

Постановка проблеми. Щорічний приплив іноземних громадян демонструє якісну систему освіти України. Нині експорт освіти, який передбачає залучення іноземних студентів до навчання на комерційній основі, свідчить про динаміку не тільки конкурентних позицій вищої школи, а й сприяє реалізації соціально-економічних і геополітичних інтересів держав та оновленню національних систем освіти з урахуванням потреб світового ринку.

Стрімкий розвиток суспільства, інтеграція України в міжнародне співтовариство зумовлює потребу вдосконалення вищої освіти, активізує пошук шляхів підвищення якості мовної підготовки іноземних слухачів підготовчого відділення, усвідомлення педагогічною наукою багатогранності та складності процесу формування в інокомунікантів комунікативної компетентності.

На підготовчих факультетах здійснюється підготовка іноземних громадян для вступу до ЗВО України. Відповідно до ст. 48 «Про вищу освіту», ст. 7 «Про освіту», ст. 8 «Про освіту», а також Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», державна мова у сфері освіти є мовою освітнього процесу в закладах освіти. Тому вивчення когнітивних та психологічних процесів сприймання та розуміння

висловлювань української мови іноземними слухачами є актуальними завданнями сучасної лінгводидактики.

Аналіз актуальних досліджень. Формування комунікативних знань, умінь і навичок іноземних студентів стоїть у центрі наукових пошуків сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників. Незважаючи на значну кількість публікацій (А. Алексєєнко, А. Алексюка, І. Біма, Л. Бойкарової, М. Бучкова, Т. Дементьєва, Ю. Жлуктенка, І. Кушнір, О. Леонтьєва, О. Павленко, Л. Паламар, О. Палки, Н. Піротті, О. Попової, О. Рудницької, О. Семенюка, В. Соловйової, Л. Суботи, Швець та ін.), присвячених розвитку вміння спілкуватись, багато аспектів цієї проблеми ще не набули належного обґрунтування й однозначного вирішення.

Т. Дементьєва вважає, що комунікативна компетенція як сукупність мотивованих знань, умінь і навичок, необхідних особистості для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері, вміщує в собі: мотиваційний компонент, що забезпечує розвиток мотивації навчання, прищеплення інтересу до вивчення наукового стилю мовлення; мовний компонент, який передбачає оволодіння теоретичними знаннями мови і лексико-граматичними вміннями; предметно-мовленнєвий компонент, що зумовлює отримання знань про змістовий бік предмета, удосконалення лексичних умінь і поетапне формування вмінь діалогічного й монологічного мовлення; прагматичний компонент, що зумовлює оволодіння вміннями використовувати висловлювання в конкретних ситуаціях спілкування (Дементьєва, 2005, с. 13).

Лінгводидактичні основи, психологічні аспекти мовної підготовки іноземних громадян знайшли відображення в наукових працях Е. Аблаєва, В. Артемова, С. Бархударова, І. Бім, Е. Верthroградської, І. Зимньої, І. Ільїна, К. Крутій, О. Леонтьєва, Т. Рябової, Н. Черненко, С. Хаджирадевої, Л. Щерби. Зокрема, у працях Т. Алексєєнко, М. Бучкової, І. Біма, О. Смолкіна наголошується на необхідності впровадження комунікативного підходу в систему підготовки іноземних студентів. Саме аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із низьким рівнем комунікативної компетентності в повсякденному спілкуванні іноземних слухачів підготовчих факультетів, а також біженців та осіб без громадянства, мігрантів.

У зв'язку з цим, **метою статті** є демонстрація лінгводидактичних особливостей сприймання та розуміння висловлювань української мови іноземними слухачами підготовчих відділень.

Методи дослідження. Процес навчання іноземних слухачів слід розглядати як комплексну систему психолого-лінгводидактичних аспектів, які взаємозалежні між собою (читання, письмо та розвиток мовлення). У процесі письма, читання й говоріння вступають у діяльність моторні компоненти мислення іноземного громадянина, які обов'язково спираються на чуттєвий досвід особистості, тобто на систему відчуттів.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується пошуком нових форм, методів і засобів навчання, виховання й управління і впровадженням освітніх інновацій у систему викладання української мови як іноземної. На сьогодні активізувалися дослідження проблем, пов'язаних із урахуванням когнітивно-комунікативного підходу під час вивчення мови. Численні дослідження сучасних лінгводидактів (М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна та ін.) підтверджують, що саме комунікація інтенсифікує навчальний процес, збагачує його зміст, збільшує мотивацію у вивченні мови.

Когнітивно-комунікативний метод під час вивчення української мови як іноземної вважається найбільш ефективним, оскільки паралельне вивчення фонетичної, лексичної та граматичної систем є основою для побудови комунікації. На думку М. Пентилюк, головним завданням мовної освіти в Україні є переакцентація мети мовної освіти з формування лінгвістичної компетенції на комунікативну (Пентилюк, 2011, с. 72).

Лінгводидактика, як відомо, спирається на загальнодидактичні принципи. Структурно-граматичний аспект передбачає ознайомлення з формальними показниками граматичних категорій. Логіко-семантичний аспект передбачає вивчення змістової сторони граматичних категорій, а точніше – їх семантики. Цей аспект тісно пов'язаний із структурно-граматичним, оскільки граматичні категорії мають зміст і форму. Кожна граматична одиниця характеризується семантикою і перебуває в логічних відношеннях із іншими одиницями. Функціонально-стилістичний аспект разом із логіко-семантичним передбачає вивчення змістової сторони граматичних категорій, а точніше – вивчення їх функціонування у процесі спілкування. За когнітивного підходу провідним принципом навчання вважають принцип свідомості. Когнітивність у навчанні мови передбачає врахування таких категорій, як: знання, пізнання, мислення, сприймання, інтелект.

Формуванню комунікативних рис особистості сприяє колективна робота, оскільки у процесі такої роботи є можливість навчати іноземного студента вмінню реалізувати конкретні інтенції в конкретних комунікативних ситуаціях.

Мовні завдання, за допомогою яких реалізується навчання, є ефективним засобом, що дозволяє здійснювати функціонально-комунікативний підхід до вивчення мови. Ці завдання чітко орієнтовані на тип висловлювання, вимагають від іноземних слухачів самостійного відбору мовних засобів згідно із завданнями мовного спілкування, дозволяють включати засвоєні знання в реальне спілкування.

Навчання діалогічному спілкуванню починається з вирішення завдань орієнтування іноземних слухачів у ситуаціях, усвідомлення ними закономірностей спілкування, правил побудови діалогів, визначення статусу комунікантів і рольової структури спілкування, усвідомлення особливостей мовної поведінки кожного з учасників діалогу, розуміння основних способів запиту, повідомлення інформації та спонукання до чого-небудь.

Варто зазначити, що когнітивно-комунікативний підхід спирається на принципи: особистісно-орієнтовний (орієнтування на особистість), посиленості (ретельний відбір навчального матеріалу та видів вправ із цим матеріалом з урахуванням рівня попередньої підготовки іноземців), професійної спрямованості (стосується тем дисциплін зі спеціальності майбутніх фахівців), культурологічний, міцності засвоєного мовного та мовленнєвого матеріалу, наочності (візуалізація навчального матеріалу), системно-інтеграційний, науковості, компетентнісний, функційно-стилістичний, активності (мовленнєво-розумову діяльність студентів під час підготовки проєктів чи презентацій), комунікативно-діяльнісний, текстоцентричний, антропоцентричний, міжпредметної координації (забезпечує взаємодію викладання різних дисциплін, узгодження їхніх тем та навчальних програм), етнокультурний (навчання української мови в контексті української культури, пізнання якої відбувається у взаємодії з культурами інших народів), інтегративності (інтеграція здобутої пізнавальної інформації, спільна творча діяльність), активної пізнавальної спрямованості (формування мотивації в засвоєнні лінгвістичних знань, спроектованих на ефективне спілкування в будь-якій життєвій ситуації), що сприяють формуванню лінгвістичної компетентності іноземних слухачів. Акцентуємо увагу на тому, що саме врахування принципу системності, послідовності та наступності під час введення навчального матеріалу та формування необхідних навичок і вмінь, а також принципу функціональності у виборі й поданні мовного матеріалу, принципу етапності засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу сприяють поетапному розвитку й формуванню комунікативної компетентності іноземних слухачів підготовчого відділення. Крім цього, розвиток комунікативної компетентності відбувається також завдяки: інтенсивному використанню фонових знань,

емоційності (збагачення позитивними емоціями), інтерактивності, свідомості (цілеспрямований відбір навчального мовного та мовленнєвого матеріалу), усвідомленій пізнавальній спрямованості, креативності (забезпечення результативної творчої діяльності), єдності розвитку мовлення та мислення, формування стратегічної компетентності тощо.

М. Пентилюк підкреслює, що інтенсивне використання фонових знань передбачає прогнозування змісту мовознавчого курсу з опорою на знання, набуті студентом у школі й на попередніх курсах, що створює в його свідомості базу для сприйняття нового матеріалу. Принцип інтерактивності полягає в організації спільної діяльності студентів щодо засвоєння професійної інформації й формування відповідних умінь і навичок і, щоб ця спільна діяльність забезпечувалася виконанням завдань, що формуються викладачем, але спрямовувалася на розвиток умінь професійно спілкуватися, створювати відповідні дидактичні ситуації. Принцип інтегративності дає можливість інтегрувати отриману пізнавальну інформацію та спонукає до спільної творчої взаємодії викладача і студентів чи студентів між собою залежно від дидактичних цілевизначень. Принцип усвідомленої пізнавальної спрямованості зумовлений, насамперед, когнітивною функцією мови та метою мовної і професійної освіти. Цей принцип сприяє формуванню у студентів позитивної мотивації в засвоєнні лінгвістичних, психолого-педагогічних знань, спроектованих на ефективне професійне спілкування й високий рівень мовленнєвої культури, що виявляється в досконалому володінні всіма видами мовленнєвої діяльності. Сутність принципу креативності полягає в забезпеченні результативної творчої діяльності студентів, у стимулюванні їхньої мовотворчості в усній і писемній формі, готовності до професійного спілкування, аналізу й продукування текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення (Пентилюк, 2013, с. 161).

І. Гайдаєнко вважає, що принцип усвідомленої спрямованості сприяє формуванню в учнів позитивного сприйняття мовних знань, скерованих на ефективне спілкування в суспільстві (Гайдаєнко, 2020, с. 182). Іншими словами, сучасні лінгводидакти дотримуються єдиного погляду щодо необхідності використання принципу усвідомленої пізнавальної спрямованості завдяки когнітивній функції мови та меті мовної освіти.

Мовлення можна визначити як функціонування мови або ж діяльність людини, що послуговується мовою з метою спілкування, вираження емоцій, оформлення думки, пізнання навколишнього світу тощо. Успішне засвоєння іноземцями української мови забезпечується

завдяки таким методам навчання: «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Вилучи зайве», «Роз'єднай слова», «Снігова куля» тощо.

Не менш ефективним способом для накопичення нової лексики та сприймання тексту є метод занурення (метод Берліца). Цей метод наочно демонструє постійне перебування в мовному середовищі інокомунікантів із носіями мови, наприклад, під час прослуховування радіо. Збільшенню словникового запасу слів також сприяє вивчення поезії українською мовою, тому що іноземцям набагато легше вивчити мову віршову, ніж прозову. Наприклад: *Я люблю Україну, її серце і родину, хвилююся, плачу, єдності як усі українці прагну...* (Ю. Косенко).

Для кращого засвоєння нових лексичних одиниць можна також запропонувати як різновид діалогу-пісні, що має ігровий характер. Важливо, щоб студенти-іноземці мали роздруковані слова пісні з перекладом на їх рідну мову. Використання методу асоціацій, методу стікерів, тобто зорової (образної) методики разом зі словесно-логічної методикою (навчання під класичну музику, багаторазове повторення слів уголос, прослуховування пісень із перекладом, переказ) сприяють швидкому та ефективному запам'ятовуванню лексем.

Гра надає процесу навчання комунікативної спрямованості, зміцнює мотивацію до вивчення УМІ та підвищує якість оволодіння нею. Яскравим підтвердженням цьому є рольова гра «Інтерв'ю», у якій іноземний слухач відповідає на запитання ведучого, наприклад: *Як Вас звати? Звідки Ви приїхали?*

У процесі вивчення теми «Знайомство» доречним є проведення гри за допомогою електронної мапи. Іноземні слухачі обирають маршрут та описують шлях свого руху, використовуючи, такі прислівники: праворуч, ліворуч, поруч, навпроти, неподалік тощо. Гра стимулює розумову діяльність, оскільки студент шукає способи розв'язання проблеми. У процесі взаємодії з іншими гравцями розвивається мовлення.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай більшість іноземців вступають у комунікацію після опанування фонетико-граматичного курсу, що ще раз підкреслює важливість поєднання у спілкуванні когнітивно-комунікативного підходу. Накопичуючи знання з лексики та граматики, іноземні слухачі підготовчих відділень більш упевнено будують діалоги та розігрують комунікативні ролі.

Під час будь-якої комунікації має бути поставлена мета. Кожна людина у процесі спілкування повинна досягати бажаного результату. Зокрема, іноземний студент, який знаходиться на базовому рівні

володіння українською мовою, може здійснювати комунікацію навіть без знань граматики. Для того, щоб купити квиток, йому достатньо знати назву міста, час відправлення та вартість проїзду, або для того, щоб сходити в салон краси, достатньо знати лише декілька лексем, зокрема, *волосся*, *фарба* та *кольори*. У процесі комунікації інокомунікантам у нагоді можуть стати онлайн-словники або будь-які гаджети. Комунікацію можна вважати вдалою, якщо іноземний студент зміг підібрати слова, які допомогли зрозуміти його інтенцію. Уміння добирати ключові слова в поєднанні з невербальними засобами є запорукою комунікації. Іноземні громадяни мають вивчити якомога більше слів для того, щоб правильно передавати інформацію. Головне у спілкуванні – не зіпсувати мету повідомлення та не змінити його зміст. Неправильне вживання граматичних форм допустиме під час комунікації іноземних слухачів лише тоді, коли в кінцевому підсумку мета їхнього спілкування буде досягнута.

М. Кочерган наголошує на тому, що мова має чотирирівневу будову, у якій найнижчим рівнем є фонологічний, далі йде морфологічний, відтак лексико-семантичний, і найвищим рівнем є синтаксичний. Мовні рівні не є автономними, незалежними. Вони взаємопов'язані. Із фонем будуються морфеми, з морфем – лексеми, з лексем – речення (Кочерган, 2004, с. 34).

У практиці викладання УМІ формування фонетичних навичок, що відбувається, насамперед, у межах вступного фонетико-орфоепічного курсу, а потім частково і в подальшому, передбачає використання різноманітних засобів, методів, прийомів і форм навчання. Передусім це максимальне аудіонаповнення заняття українським мовленням; систематична артикуляційна (мімічна) гімнастика; мовленнєва розминка; фонетичні вправи, завдання, навчальні ігри; виразне читання тощо. Одним із таких засобів є логопедична чистомовка – спеціально змодельований римований текст для тренування артикуляційних органів, розвитку фонематичного слуху й вироблення правильної звуковимови. Наприклад:

1. Лю-лю-лю – я тебе люблю.	5. Ви-ми-ти – мої руки вімити.
2. Джу-джу-джу – я вдома сиджу.	6. Ўю-ўю-ўю – я гарно малюю.
3. Шу-шу-шу – я пишу, пишу, пишу.	М'я-м'я-м'я – моя сім'я.
4. Ми-ми-ми – ми дуже любимо Суми.	Аю-аю-аю – я тебе дуже кохаю.

Вивчення фонетики, артикуляційного апарату, правильна постановка звуків здійснюється через мову-посередник чи рідною мовою інофона. Наголос є невід'ємною частиною інтонаційної мовної системи, яку засвоюють іноземні слухачі на пропедевтичному етапі вивчення української мови.

На думку Н. Василенко, формування слухових і артикуляційних навичок являє собою тривалий процес, який не обмежується терміном чотирьох тижнів початкового фонетичного курсу, а продовжується протягом усього періоду навчання на підготовчому факультеті. Більше того, слухові та вимовні навички мають здатність деавтоматизуватися у випадку навіть недовгочасної перерви в цілеспрямованій роботі над ними (Василенко, 2008, с. 16).

Умовно вивчення української мови можна поділити на 3 етапи: «лексика», «граматика», «текст». До першого етапу належить вивчення звуків, лексем, категорії роду іменників, визначення однини та множини, а також ознайомлення іноземних слухачів із системою відмінювання самостійних частин мови. На вивчення цього етапу відводиться небагато часу, оскільки іноземний слухач швидко навчається читати та писати українською мовою.

Відбір необхідної лексики на початковому етапі відбувається з урахуванням потреб у побутовому спілкуванні. Одразу після вивчення алфавіту української мови чужоземці починають поступово вивчати нові лексеми. Іноземці навчаються правильно читати нові слова, перекладають їх рідною мовою та запам'ятовують, згодом уводять ці лексеми в речення.

В. Борисова зазначає, що «під час презентації нового слова необхідне налаштування артикуляційно-слухових органів студентів на правильне сприймання та вимову цього слова. Спочатку нове слово сприймається на слух у знайомих сполученнях і реченні, потім студенти вимовляють слово за викладачем, після цього бачать слово написаним або надрукованим і читають його, потім самі пишуть це слово з дотриманням норм» (Борисова, 2011, с. 38). Саме це є необхідною умовою правильного сприймання нової мовної одиниці.

Наприклад, на початковому етапі іноземець спершу знайомиться з лексемою *кімната*. Іноземний студент запам'ятовує назву та значення цього слова завдяки мові-посереднику або наочності, а також вивчає написання цієї лексеми. Згодом будує прості речення та вчиться ставити запитання, зокрема: *це кімната. – Що це? Це велика кімната. – Яка це кімната? Це наша кімната? – Чия це кімната? Це кімнати. – Що це? Це великі кімнати. – Які це кімнати? Це наші кімнати. – Чиї це кімнати?*

Викладач повинен на початковому етапі говорити повільно, чітко вимовляючи кожне слово, і використовувати тільки ту лексику, яку вже знають іноземці. «Лексичний компонент є стрижневим у навчанні мовам, а формування лексичної компетентності – одна з найважливіших умов засвоєння іноземної мови» (Кудіна, 2013, с. 8).

Відбір навчального лексичного матеріалу – складний процес. На початковому етапі навчання української мови як іноземної необхідно визначити кількість лексичних одиниць, яку повинні засвоїти студенти, тобто сформуванню їх активний словниковий запас. Разом із тим, не менш важливим є формування в іноземних студентів пасивного запасу лексики, що входить до потенційного словника. Потенційний словник студентів складає слова, про значення яких студенти можуть здогадатися навіть без перекладу, наприклад: *футбол, спорт, фото, інженер, радіо, метро, тролейбус, ліфт, актор, герой, економіка, продукти, професія* тощо.

Серед науковців і до цього часу немає єдиної думки щодо кількості слів, яка є достатньою для досягнення рівня спілкування. М. Тишковець стверджує, що одні дослідники вважають, що для повноцінного спілкування в будь-якій галузі достатньо 1800 слів, інші переконані, що слід орієнтуватися на не менше ніж 2500 лексичних одиниць» (Тишковець, 2008, с. 265).

Так, Т. Кудіна стверджує, що для оцінки рівня лексичної компетентності іноземних слухачів підготовчих відділень визначено параметри: наявність в активному словнику слухача не менше 2500 лексичних елементів (однослівних форм, стійких мовних зворотів, усталених виразів) із чотирьох сфер вживання лексики – освітньої, побутової, ділової й суспільної; розуміння лексичного значення зазначених вище лексем (у тому числі антонімів, синонімів, омонімів); наявність в активному словнику слухача мінімальної кількості, що визначена чинною програмою, службових слів (прийменників, сполучників, часток); правильне вживання слів; вміння розширювати словниковий запас в основі мовної здогадки (Кудіна, 2013, с. 14).

Процес запам'ятовування нових слів має бути поступовим. На перших заняттях студенти-іноземці повинні вивчити найпоширеніші слова, які зустрічаються в побуті, наприклад: *тато, мати, брат, сестра, дівчина, подруга, дім, кімната, робота, група, куртка, зошит, парк, урок, стіл* тощо. На цьому етапі треба уникати зайвих слів, зокрема: *блискавка, дим, збори, мода, шорти* тощо. Однак, ситуація змінюється, коли іноземні слухачі наприкінці підготовчого відділення починають вивчають на пам'ять вірші. Це допомагає їм тренувати пам'ять та розвиває вміння декламувати вірші, що в підсумку сприяє впевненості під час комунікації.

Відомо, що формування лексичної компетентності української мови в іноземних студентів відбувається завдяки семантизації лексичних одиниць та автоматизації лексичних навичок.

Т. Кудіна стверджує, що засобами усного мовлення має здійснюватися найважливіший етап первинного відпрацювання лексики:

ознайомлення іноземців з новими словами (презентація й семантизація) та їхнє первинне закріплення. Традиційна стратегія припускає дві основні стадії роботи: семантизація лексичних одиниць та автоматизація лексичних навичок (Кудіна, 2013).

На кожному занятті вивчені лексеми потрібно обов'язково повторювати. Кращому засвоєнню навчального матеріалу сприяє наочність, зокрема під час роботи на занятті з ілюстрованим словником української мови. Допомагає запам'ятовуванню нових слів також робота з малюнками або з різнокольоровими картками з написами слів окремої групи, наприклад: на жовтій картці можна розмістити лексеми з номенами продуктів, на червоній – одягу, на синій – взуття тощо.

За словами В. Борисової, «мовний матеріал має бути органічною єдністю лексики й граматики і містити комунікативно значиму для мовленнєвої діяльності лексику і граматичні явища, необхідні для використання даної лексики в межах тематичних ситуацій на кожному конкретному етапі навчання» (Борисова, 2011, с. 38).

Аналіз вправ, які пропонуються в посібниках і підручниках для слухачів підготовчого відділення, засвідчив, що в них переважають мовні вправи, які умовно можна поділити на граматичні, лексичні й фонетичні; вправи на переклад, трансформаційні вправи, вправи на підставлення; вправи типу запитання-відповідь, умовно-мовленнєві та мовленнєві вправи (УМВ, МВ) (Павленко, 2019, с. 84).

Для засвоєння навчального матеріалу на будь-якому етапі рекомендуємо на заняттях використовувати творчі вправи у вигляді ігор. Зокрема, спочатку лексему слухають інокомуніканти вперше, згодом розуміють його значення та будують із ним просте речення (*Кімната. Це моя кімната*). Вдало підібрані завдання сприяють зацікавленню до навчання. Як відомо, саме завдяки системі вправ іноземні слухачі засвоюють граматичні форми та відтворюють їх в усній та писемній формах мовлення.

На другому етапі іноземному слухачу потрібно: навчитися будувати фрази з відмінковими закінченнями іменників, прикметників і займенників; правильно вживати дієвідміни та форми доконаного й недоконаного виду; розрізняти часи дієслів; вивчити всі частини мови.

Після вивчення основних частин мови студенти переходять на інший етап, а саме засвоєння основного курсу української мови, у якому вивчаються 7 відмінків.

Студент повинен бути готовий до оволодіння системою відмінків, він має знати як будується речення, де знаходиться суб'єкт, а де предикат.

Дієслівна сполучуваність – це основа мовленнєвої комунікації, тому що важливим є вироблення навичок вживання тих відмінкових форм, з якими може поєднуватися дієслово, наприклад, речення може будуватися за такою схемою: займенник + іменник (Н. в.) + дієслово + іменник (Ор. в.) + іменник (М. в.) – *Мій тато працює інженером на заводі*. Дієслово в реченні допомагає визначити хто, ким і де працює.

Навчившись створювати моделі, студенти легко зможуть трансформувати їх у нові речення. Наприклад, у реченні: *Тато працює на заводі* постійною є частина *працює*, а змінною – *тато* і *завод*. Зрозумівши аналогію, іноземці самі зможуть навчитися утворювати нові речення, наприклад: *Брат працює в лікарні; Дівчина працює в бібліотеці* тощо.

Для реалізації когнітивної методики навчання мови провідними постають соціокультурний, комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичні підходи, упровадження яких можливе за умови навчання на текстовій основі, оскільки текст є носієм інформації, засобом пізнання довкілля, формування в учнів національно-мовної картини світу (Пентиліук, 2011, с. 72). Відтак, завершальним етапом вивчення української мови вважаємо вміння іноземних громадян будувати текст. Саме на цьому етапі іноземні слухачі демонструють засвоєні вміння та навички з лексики та граматики. Вони повинні вміти гарно читати, розуміти, відповідати на запитання та розмовляти українською мовою.

На цьому етапі іноземці мають розповідати та писати розлогі й цікаві тексти, обов'язково дотримуючись граматичних форм. Іноземним слухачам завжди легше розповідати текст, якщо він попередньо був ними записаний у зошиті. На допомогу чужомовцям під час складання тексту можуть стати наперед записані запитання або план до тексту.

О. Попова наголошує, що для навчання в іншомовній, нерідній аудиторії важливим є розуміння тексту як результату творчої діяльності людини, що й спричинює низку труднощів сприйняття й розуміння текстів та породження власних висловлювань. Загалом текст як феномен існування мови стає вихідним моментом і кінцевим результатом навчання мови в іншомовній аудиторії (Попова, 2013, с. 113).

За Загальноєвропейськими стандартами для того, щоб отримати сертифікат B1, іноземні слухачі мають уміти вступати в комунікацію, розуміти почуте, уміти ставити питання та відповідати на них, а також писати власні твори. За період навчання на підготовчому факультеті складно оволодіти українською мовою на рівні B1, але можливо, якщо вивчати мову послідовно за принципом «від простого – до складного».

Висновки. Проведене дослідження доводить, що вивчення української мови як іноземної відбувається в три етапи: спочатку іноземці знайомляться з лексемами, згодом будують фрази з цими словами і в кінцевому результаті продукують речення. Правильно побудована сема повинна складатися із вдало підібраних слів та бути граматично оформленою. Завершальним і найголовнішим етапом у вивченні мови є вміння будувати текст.

Для роботи на занятті слід використовувати також комунікативно орієнтовані тексти. Важливо, щоб кожне завдання створювало яку-небудь проблему, яку би хотілося обговорити з іншими студентами або з викладачем. Також у всіх навчальних матеріалах потрібний елемент новизни, щоб викликати в іноземних слухачів зацікавлення до навчання.

Обов'язковим компонентом навчання діалогічному мовленню є навчання усіх видів мовної діяльності з переважанням говоріння і слухання. Зазвичай єдиним науковим центром навчальної діяльності є викладач, а під час навчання діалогічному мовленню на перший план висувається складна система міжособистісних стосунків, яка виникають між самими учасниками цього процесу, а викладач виступає як один із рівноправних учасників діалогів спілкування.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у поглибленому вивченні когнітивних та психологічних процесів сприймання та розуміння висловлювань української мови іноземними студентами.

ЛІТЕРАТУРА

- Бендяк, К. І. (2014). *Організація мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття)* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Ялта (Bendiak, K. I. (2014). *Organization of language training of foreign citizens in Ukraine (the middle of the XX – the beginning of the XXI century)* (PhD thesis). Yalta).
- Борисова, В. Є. (2011). Питання навчання іноземців професійної мови. *Педагогічні науки: реалії та перспективи: серія 5, Вип. 29, 37-41* (Borysova, V. Ye. (2011). *Issues of teaching foreigners a professional language. Pedagogical sciences: realities and prospects, Series 5, 29, 37-41*).
- Василенко, Н. В. (2008). *Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабськомовних студентів* (автореф. дис. ... канд. пед. н.: 13.00.02). Київ (Vasylenko, N. V. *Formation of orthoepic skills in the Ukrainian language in Arabic-speaking students* (PhD thesis). Kyiv).
- Гайдаєнко, І. (2020) Когнітивна методика навчання мови в середній школі. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи: збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя)*, (сс. 180-182). (Haidaienko, I. (2020). *Cognitive methods of language learning in secondary school. Actual problems of pedagogical education: innovations, experience and prospects: collection of abstracts of the I All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation (April 10, 2020, Zaporizhzhia)*, (pp. 180-182).

- Дементьева, Т. І. (2005). *Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання* (автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09). Харків (Dementieva, T. I. (2005). *Formation of communicative competence of foreign students of preparatory faculties in the process of studying* (PhD thesis). Kharkiv).
- Кочерган, М. П. (2004). *Вступ до мовознавства: підручник філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів*. Київ: Академія (Kochergan, M. P. (2004). *Introduction to Linguistics: a textbook of philological specialties of higher educational institutions*. Kyiv: Academy).
- Кудіна Т. М. (2013). *Формування лексичної компетентності української мови і іноземних слухачів підготовчих відділень* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Kudina, T. M. (2013). *Formation of lexical competence of the Ukrainian language and foreign students of preparatory departments* (PhD thesis). Kyiv).
- Павленко, О. М. (2019). *Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Одеса (Pavlenko, O. M. (2019). *Methods of Propaedeutic Teaching of the Ukrainian Language to Foreign Students in Higher Education Institutions* (PhD thesis). Odesa).
- Пентиліук, М. І. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*. Київ: Ленвіт (Pentyliuk, M. I. (2011). *Actual problems of modern linguodidactics*. Kyiv: Lenvit).
- Пентиліук, М. І. (2013). Когнітивно-комунікативна модель удосконалення професійної культуромовної компетентності студентів філологічного профілю. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 40, 157-162 (Pentyliuk, M. I. (2013). Cognitive-communicative model of improving the professional cultural and language competence of students of philological profile. *Proceedings. Philological series*, 40, 157-162).
- Попова, О. А. (2013). Комунікативне спрямування в навчанні української як другої та іноземної мови. *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка*, 1, 112-115 (Porova, O. A. (2013). Communicative orientation in teaching Ukrainian as a second and foreign language. *Horizons of education. Psychology. Pedagogy*, 1, 112-115).
- Тишковець, М. (2008). Використання таблиць у вивченні української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 3, 262-268 (Tyshkovez, M. (2008). The use of tables in the study of Ukrainian as a foreign language. *Theory and practice of teaching the Ukrainian language as foreign*, 3, 262-268).

РЕЗЮМЕ

Косенко Юлія. Лингводидактические особенности восприятия и понимания высказываний украинского языка иностранными слушателями.

В статье рассмотрены когнитивные и психологические особенности восприятия и понимания высказываний украинского языка как иностранного; проанализированы факторы, которые обычно могут препятствовать общению инокоммуникантам. Выделены этапы изучения украинского языка как иностранного. Выяснено, что обязательным компонентом обучения диалогической речи является обучение всех видов речевой деятельности с преобладанием говорения и слушания. Обосновано использование языка-посредника на первых этапах изучения украинского языка как иностранного. Рассмотрены некоторые теоретические аспекты исследования когнитивно-коммуникативного подхода. Продемонстрирован результат с учетом практики преподавания украинского языка как иностранного. Акцентировано внимание на восприятии и усвоении иностранцами грамматики и лексики украинского языка. Рассмотрены основы построения предложений, подана модель формирования лингвистической компетентности иностранных слушателей на начальном этапе изучения украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: *информационно-коммуникативные технологии, когнитивно-коммуникативный подход, языковая подготовка иностранных граждан, онлайн-курс, подход.*

SUMMARY

Kosenko Yuliia. Linguodidactic features of perception and understanding of utterances of the Ukrainian language by foreign listeners.

The article can be offered to teachers as an additional source for the preparation of teaching the Ukrainian language as a foreign language. The article describes cognitive and psychological features of perception and understanding of the utterances of the Ukrainian language as a foreign language; analyzed the factors that usually can prevent contact between foreigners. The stages of studying the Ukrainian language as a foreign language are highlighted. It was found out that the obligatory component of teaching dialogic speech was training of all types of speech activity with a predominance of speaking and listening. It justified the use of language-mediator in the early stages of learning the Ukrainian language as a foreign language. Some theoretical aspects of studying the cognitive-communicative approach are considered. The result is demonstrated by taking into account the practice of teaching the Ukrainian language as a foreign language. The attention is focused on the perception and assimilation of Ukrainian language grammar and vocabulary by foreigners. The basics of constructing the sentences are considered, a formation model of the linguistic competence of foreign students at the initial stage of studying the Ukrainian language as a foreign language is presented. It is emphasized that the final stage in the study of the Ukrainian language is the ability of foreign communicants to build a text. It was found that communicatively oriented texts positively affect perception and assimilation of educational material, the examples of assignments that have passed preliminary testing in the classroom are presented. The modern approaches to study the Ukrainian language as a foreign language are presented. The article analyzes the main aspects of the use of information and communication technologies in the study of the Ukrainian language as a foreign language, suggested the experience of using new information technologies, telecommunications in the study of the Ukrainian language as a foreign language in the online course "Your Success".

Key words: *information and communication technologies, cognitive-communicative approach, online course, approach.*

УДК 35.074.5

Ольга Кривонос

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ORCID ID 0000-0001-8076-3259

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/353-363

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ І ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються сутність, принципи, методи й форми формування екологічної грамотності і здорового способу життя учнів закладу загальної середньої освіти в контексті Концепції нової української школи. Зокрема, методи: екологічних асоціацій; екологічної лабілізації; екологічної рефлексії; екологічної ідентифікації; екологічної емпатії; екологічної ритуалізації; екологічних експектацій. Форми